

A HITLER-PÁRT SZOCIALIZMUSA

A MOZGALOM, mely ma mint a német birodalom legnagyobb pártja, világtörténelmi szerepre készülődik, nálunk is széles körökben érdeklődés és rokonszenv tárgya. Az előbbit az ilyen mozgalmaknál rendszerint bekövetkező Magyarországra való áthatásoknak, az utóbbit pedig az erősen nemzeties iránynak és a versaillesi békediktátum tagadásának lehet betudni. Kevesebbet foglalkoznak nálunk programjuk gazdasági és társadalmi vonatkozásaival, holott ezeknek kell tartalmazniok azokat a realitásokat, melyek az ideológiának támaszt és táplálékot adhatnak. Gyökeresen új társadalmi és közéleti erkölcsöt a gazdasági és társadalmi intézményeknek legalább részbeni reformja nélkül aligha lehet teremteni; mert hiszen nyűválnáló, hogy a teljesen liberális kapitalizmusnak nagy része van abban, hogy a nacionalizmus oly könnyen csaphat át imperializmussá és hogy a demokrácia oly könnyen fajulhat plutokrádiává. De gyakorlati szempontból, mint elérendő célkitűzés is, minden programnak ez a nehezebb része; mindenesetre nehezebb, mint a politikai. Ennek bizonyítására elegendő az orosz nép tizenkétesztendős sínylődését összehasonlítani a század bármely más úgynevezett forradalmával, például a legutóbbival, a spanyollal; micsoda operettszerű könnyedséggel zajlott le ez amahhoz képest!

A nemzeti szocializmus kilátásait is, reális mérlegeléssel, elsősorban gazdasági programja alapján kell megítélni. All ez annál is inkább, mert hiszen maga a párt is a „szocializmus“ megjelölést nyilván azért választotta, mert merőben új és a maiaktól eltérő alapokon akarja felépíteni társadalmi rendjét. Annak a kérdésnek felvetése, hogy melyek ezek az alapok, annál indokoltabb, mert a párt — szocialista programban némileg meglepő módon — a magántulajdon elvi alapján áll, úgyannyira, hogy az egyéni vállalkozás terén egy-egy vállalat terjedelmét illetőleg semmiféle korlátozást nem tart szükségesnek, még akkor sem, ha Krupp vagy Thyssen méretű koncentráció történne is. Ugyancsak kijelentik a mezőgazdasági földtulajdonra nézve, hogy a kis-, közép- és nagyüzemek egészséges keverékét tartják a legeszményibb helyzetnek.

Jogosan fel lehet tehát vetni a kérdést, miben jelentkezik akkor itt a szocializmus? Anélkül hogy az ember doktrinér módon ragaszkodnék e szó pontos fogalmához, mely szerint ez alatt csak a termelőeszközök magántulajdonát elvileg ellenző rendszert lehet érteni, mégis, a magántulajdon bizonyos irányban vagy bizonyos mértékben való korlátozását szinte természetesnek kell tartani minden szocializmus-

nál; ennek a követelménynek a keresztényszocializmus különféle árnyalatai is megfelelnek, legalább is programjaikban.

A nemzeti szocializmusnak tulajdonellenes állásfoglalása egyetlen egy térre szorítkozik: a hiteltőke ellen irányulnak leghevesebb támadásai gazdaságpolitikai téren. Feder szerint, kinek egyik könyvét (Der deutsche Staat auf nationaler und sozialer Grundlage) az előszóban Hitler a pártprogram katekizmusává nyilvánítja, a 25 pontból álló programúinak két tételét emelte ki maga a vezér mint sarkételt. Az egyik politikai és erkölcsi felfogásuk foglalata: a közérdek megelőzi az önérdeket (Gemeinnutz von Eigennutz); a másik pedig a gazdaságpolitikai törekvések lényege: a kamatszolgátság eltörlése (Brechung der Zinsknechtschaft). Szerintük ma a gazdasági élet nem arra van beállítva, ami tulajdonképpen rendeltetése volna, hogy a szükségletek minél tökéletesebb fedezését tegye lehetővé minél több ember számára, hanem a rentabilitásra, vagyis arra, hogy a kölcsön a tőkének minél nagyobb jövedelmezőséget biztosítson. Ez azért következett be, mert szemben a középkori felfogással, ma a kölcsönadónak joga van akkor is követelni a kamatot, ha a kölcsönvevő befektetésének kockázatában nem osztozik. Ez a nacionálsocializmus szerint erkölcstelen elv vezetett oda, hogy „az egész közgazdaság egyetlen és természetes feladatától, a szükségletfedezéstől és ezáltal a munkának és kenyérnek mindenki számára való biztosításától eltért és elsősorban mint a bank- és tőzsdetőke tulajdonosainak személyes meggazdagodására szolgáló eszköz használatik fel (missbrauchen)“. A nemzetnek ez a kifosztása csúcspontját érte el a Versailles! szerződésben, illetve az ott a német nemzetre kényszerített jóvátétel! összegben, mely nem egyéb, mint a nemzetközi hiteltőke nagyszabású szipolyozó művelete. Itt is épúgy, mint mindenütt és mint a belső, a német gazdasági életben is, fájlag idegen elemek azok, kik ennek a hiteltőkének tulajdonosai, tehát a gazdasági élet vámszedői a N. S. D. A. P. (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) szerint. Kiküszöbölésük végett különböző megszorításokat tervez a program az állampolgárságuk és a polgári alapjogaik terén, de mindez gyökeres megoldást nem hozhat, mert csak egy segít: ha nem alkalmazhatják többé az eljárást, mellyel eddig gazdagodtak: a tőkének kamat ellenében történő kihitelezését.

Ebből a rövid gondolatmenetből kitűnik, miképpen kapcsolódik bensőbben a pártnak nemzeti (völkisch) és szocialista jellege egymáshoz. De kitűnik az is, hogy gazdasági programjuknak valóban a kamatrabság megszüntetése áll a középpontjában. Ezt különben hangsúlyozza Feder egy másik munkájában is (Das Programm der N. S. D. A. P.): „A kamatszolgátság eltörlése az az acéltengely, ami körül minden forog; több az mint pénzügypolitikai követelés; előfeltételeivel époly mélyen belenyúl a politikai életbe, mint a gazdaságiba; ugyancsak egyik legfőbb kérdése a gazdasági felfogásnak és így a lehető legmélyebben belenyúl minden egyes ember életébe, mindeiktől döntést követel, mit akar: a nemzet szolgálatát vagy pedig korlátlan meggazdagodást; mint ilyen a szociális kérdés megoldását jelenti.“ Utóbbi úgy értendő, hogy ha a tőke kamat révén történő ki-

zsákmányolás megszűnnék, a munkás ismét magasabb (de nem a marxi értelemben vett teljes) munkabérhez juthatna. De nem a munkás az egyetlen, aki a kamatszolgaságban senyved; egyaránt sújtja az a gazdát, aki magas kamatú kölcsönökkel kénytelen gazdálkodni, minden szellemi foglalkozásút, aki megfeszül a munkában, a nagyiparost, „aki a legszívósabb munkával üzemét felépítette és azt később az idők szellemének megfelelőleg részvénytársasággá alakította és ... most az igazgatósági tagok és részvényesek telhetetlen profitvágyát kénytelen kielégíteni“, — de e szolgaságban él minden állam és nemzet is, mely kölcsönöket kénytelen felvenni.

Jól figyeljük meg: itt mindenütt csak a kölcsönadott pénztőke kamatáról van szó, nem pedig a szigorú közgazdasági értelemben vett tőkekamatról, mely a termelés jövedelméből az abban résztvett tőkének járó részesedést illeti. Ehhez nem akarnak nyúlni, amint általában a vállalkozói nyereséget is elismerik; ez éppen programjuknak leglényegesebb eltérése a marxizmustól. A szükségletkielégítés, mint a gazdasági élet vezető elve, „egyáltalában nem zárja ki a hozamot és az iparosok, gyárosok, valamint tisztességes kereskedők nyereségét“, még akkor sem, ha bármily nagy vállalatról van is szó. Sőt a részvényesi osztalék is kegyelmet kap, mert az tulajdonképpen nem kamat. A hitleriánus ideológia ugyanis magáévá teszi az egyház középkori felfogását, mely a kamatot csak akkor tilalmazta, ha azzal semmiféle kockázat nem volt összekötve, ellenben megengedte azt, ha az a kölcsönadott pénz befektetésével elért haszonnak egy része volt (ha nem mutatkozott nyereség, kamat sem járt).

Ez a felfogás ma semmiesetre sem annyira meglepő, mint lett volna például húsz évvel ezelőtt. Azóta ugyanis számos eset fordult elő, hogy a kölcsönadó kénytelen volt osztozni megállapodás ellenére a kockázatban is (hadikölcsönök, valorizálatlanul visszafizetett külföldi kölcsönök). Egyes országokban a mezőgazdaság adósságainak rendezése is úgy történt, hogy a kölcsönadó szintén kénytelen volt engedni a fedezet értékcsökkenésének arányában és ahol ez a rendezés még nem jött létre, ott is jelentkeznek ilyen törekvések (devaloiizáció). Mindez azonban a gazdasági lehetetlenülésre való hivatkozással történt vagy követeltetek, azon az alapon, hogy az adós sem most, sem később a teljes kamatot és tőkét megfizetni nem tudja anélkül, hogy teljesen tönkre ne menne. Egészen más, ha ez a követelés mint programpont jelentkezik, mint a kamatszédés jogosságának teljes tagadása.

Taktikai szempontból a kapitalizmusnak erről az oldaláról való kiélezése, ma, az általános eladósodás, a kamatteherben való fuldoklás és a tőkeinség idején kétségkívül nagyon ügyes fogás, különösen azáltal, hogy a kamatszolgaság következményeként állítja oda a munkásság alacsony életszínvonalát is. Ezáltal utóbbi is megtalálja a maga törekvéseinek útját e követelésben, de különösen megérti sorsának a kapitalizmussal való összefüggését a kisvállalkozó: a kisiparos és kigazda, akit a marxi szocializmus a vállalkozó által történő kizsákmányolás előtérbehelyezésével a maga ellenfeleinek táborába lökött. E követelés azt ígéri, amit a mai eladósodott világban minden kisvállalkozó legelső sorban szeretne: az adósságok terhétől való szabadulást. A német

külpolitika legfőbb törekvése: a jóvátételt adósságok eltörlése ugyan-csak önként következik ebből a gazdasági alapfelfogásból. E Programmpont tehát igen ügyesen épít a német nemzet tömegeinek úgy politikai, mint gazdasági lelkiállapotára és bizonyára egyik döntő tényezője a párt népszerűségének.

Más kérdés azonban, hogy gyakorlatilag miként nézne ki a dolog. A programnak Feder-féle és hitelesnek tekinthető fogalmazása csak annyit mond: az államot és ezzel a német népet meg kell szabadítani minden, a nagy hiteltől szemben fennálló kamatterhes eladósodottságtól. Ebből a fogalmazásból hiányzik az, ami az 1923-ban Münchenben először nyilvánosságra hozott és a párt alapszabályai szerint megváltoztathatatlanul nyilvánított 25 pontban így volt fogalmazva: „Minden munka- és fáradság nélküli jövedelem megszüntetendő.“ Ilyenformán nem egészen világos, mi a szándéka a pártnak a magánosok — nem az állam — adósságaival; annál kevésbé, mert a takarékoságból eredő kistőkék és az öröklött tőkéktől a kamatot, legalább is a kiscgazdák részére, nem tagadnák meg. Mindent összevetve mégis úgy látszik, hogy a kamatvételi tilalom általános lenne. Persze így jogosan lehet felvetni a kérdést, hogy ki és miből fogja fizetni a kistőkék kamatát, ha a tőkét másnak kamatra kölcsönadni nem szabad. Nem maradna egyéb hátra, mint hogy mindenki, akinek pénztőkéje van, melyet maga — például hozzáértés hiánya miatt — nem gyümölcöszthet, kénytelen volna azzal másnak vállalkozásába betársulni, vagyis a kockázatot is viselni. Hogy erre elsősorban a kistőkék fizetnének rá legjobban, akik az üzletvitelt legkevésbé képesek ellenőrizni, az természetes.

De különben is a tőkének természetéhez tartozik, hogy alakját állandóan változtatja: hol pénzt, hol áruét, hol befektetéseket ölti. Erre kényszerhelyzet folytán is sor kerülhet, például örökség következtében, vagy pedig mikor valamely vállalat úgy számol fel, hogy a tulajdonosnak egyenlegkép még marad készpénzvagyona. Mit csináljon az ezzel? Ha kamat nélkül kell hevertetnie, annyi, mint ha semmije sem volna, hacsak el nem költi, amely esetben az megszűnik tőke lenni. Tehát fektesse be mások által vezetett vállalkozásba. Megint csak ott vagyunk, hogy még jobban ki lesz szolgáltatva, mint ma a banknak. Végeredményben oda jutunk, hogy a takarékoság csak annak számára lesz érdemes, akinek saját vállalkozása van, amely még képes tőkét felvenni.

Nem lehet félúton megállni és a kölcsönkamattal megszüntetése szükségkép oda vezet, hogy a magánhitel teljesen megszűnik. Vállalkozást azonban hitel nélkül nem lehet elképzelni: hiszen különben lehetetlen volna, hogy szakértő és rátermett emberek, kiknek tőkéjük nincs, megindulhassanak. Ha magánhitel nincs, nélkülözhetetlen, hogy minden hitelszükségletéről az állam gondoskodjék. Hiszen ezért nem tudta az orosz szovjet sem elkerülni, hogy magántermelők részére hiteleket nyújtson és erre a célra állami bankszervezeteket tartson fenn.

A Harmadik Birodalom hitellete tehát teljesen állampénzügyi probléma lenne. Ennyiben jogosultan nevezi magát a párt szocialistának. Arra a kérdésre azonban, hogy miként gondoskodnék az állam

a magánhitelszükséglet kielégítéséről általában, a programmban hiába keresünk választ és ezt a kérdést általánosságban nem érinti a Federfőle katekizmus sem. Felveszi ugyan a pontokba formulázott pártkövetelések közé a „szociális építési és gazdasági bank“ követelését, de hozzáfűzi, hogy ennek feladata „építési pénzjegyek“ (Baugeldscheine) kiadása. Később azonban megjegyzi, hogy ez a bank a magángazdaság viszonyaira való alkalmazása az állam részére is ajánlott kamatmentes finanszírozásnak. Az utóbbinak lényege pedig az, hogy az állam nagyobb gazdasági alkotások létesítésénél (vasutak, erőművek, stb.) ne kölcsönöket (még belsőket se) vegyen igénybe, mert ezzel csak kamatszolgátságba kerül, azonkívül, hogy óriási összegekkel kénytelen megterhelni adózó polgárait a kamatfizetés teljesíthetése végett, hanem a szükséges eszközöket közvetlenül bocsássa rendelkezésre, részben készpénzmentes átutalási forgalom, részben kamatmentes állampénztári jegyek kibocsátása útján. A postatakarékpénztári csekkforgalmat annyira ki kell terjeszteni, hogy idővel minden termelő számlatulajdonos legyen annál; így a fizetési forgalom nagyrészt pénz nélkül, tisztán könyvelés útján bonyolódhatnék le. Tekintve hogy az állam is számlatulajdonos lenne, Ő is jóváírással fizethetne. Ami készpénz mégis kellene a mindennapi forgalomra, azt az állam úgy bocsátaná ki, hogy minden nagyobb közmunkával kapcsolatban a mindenkor végzett munka, illetve az ezáltal előállított értékek, mint fedezet arányában állampénztári jegyeket hozna forgalomba. Ezzel fizetné ő a vállalkozókat, a vállalkozó a munkásokat, a munkás a péket, stb. Hasonló módon bocsátana ki a fentebb említett építési bank építési pénzjegyeket, melyek szintén általános forgalomba kerülnének; ezek a jegyek azonban mint kamatmentes kölcsönök kerülnének az építetőhöz, aki azokat 50 év alatt tartoznék visszafizetni.

Ennek a pénztárjegynek mint pénznek értékét szerintük biztosítaná először is az annak felhasználásával létesített mű értéke. Azután az, hogy az állam is elfogadná fizetés fejében e jegyeket. Végre hogy azokkal lehetne fizetni az illető állami vállalkozás igénybevetését, melynek létesítésével kapcsolatban kibocsátásra kerültek; tehát például a nagy villamos erőműtelepeknél meghatározott mennyiségű áramot adnának minden üyen állampénztárjegyért. Azokat a jegyeket, melyeket az állam üyenformán visszakap, meg kell semmisíteni; így azután idővel a létesített mű itt áll mint új érték, anélkül, hogy vele szemben a pénztárjegyek tulajdonosainak követelései fennállanának. Ezen a módon állandóan kerülnek ki a forgalomból jegyek, tehát nem kell attól tartani, hogy túlsók forog.

Felesleges foglalkozni annak a sajátságos pénzelméletnek részleteivel, melyen ez a gyakorlati javaslat alapszik. Ez az elméleti felfogás a pénz lényeges részének tekinti a kiadási kötelezettséget, vagyis azt, hogy azt tulajdonosa minél előbb adja ki és szinte büntetendő cselekménnyé nyilvánítja a pénz visszatartását, vagyis félretételét; tehát a minél nagyobb forgási sebességet a pénzrendszer egészséges voltának tüneteként fogja fel. A lényeges az, vajjon ezek a jegyek alkalmasak lehetnének-e a pénz funkcióinak ellátására. Minden azon fordul meg,

hogy értékállóak lennének-e. Általában Németországban is erre a pontra irányítják a legerősebb támadásokat, mondván, hogy ennek a pénznek a bevezetése inflációval járna. Hitlerék teoretikusai ezt tagadják, azzal, hogy hiszen a pénz fedezve lenne azokban a javakban, melyek annak kibocsátása segítségével termeltettek. Ez az érvelés a pénzfedezet lényegének teljes félreismerésén alapszik. De nem ez az egyetlen ellenvetés. Minden elméleti aggályoskodástól függetlenül hibája az elgondolásnak az a feltevés, hogy minden munka okvetlenül és biztosan új értéket termel, és pedig feltétlenül annyit, amennyibe az illető termelési folyamat került. Ki mondhatná azt, hogy a csepeli kikötő a mai viszonyok közt annyi millió pengő értéktöbbletet jelent, amennyibe került? Vagy hogy a sok milliónyi traktor, amit a szovjet az ötéves terv során gyártott és amelynek túlnyomó része ma már hasznavetetlen lom, a termelési költséggel legalább is egyenlő nagyságú új értéket jelent ott a nemzeti vagyonban? Ha pedig a kikötőt nem veszik igénybe, a traktorokat nem tudják használni, akkor a termelés során kibocsátott állampénztári jegyek visszaáramlása sincs biztosítva. De továbbá mi lesz akkor, ha az illető közmű létesítése félbenmarad? például, mert új találmány következtében azt már úgy kiépíteni nem érdemes? Akkor is a kibocsátott jegyekkel egyenlő új érték támadt? Vagy ha az új találmány akkor jelentkezik, mikor a mű kész; ezzel ennek értéke mindenesetre csökkenni fog, mert hiszen az új olcsóbban termel. De új találmány nélkül is lehetséges, hogy valamely magánvállalkozó ügyesebb szervezés, a telephely ügyesebb kiválasztása folytán olcsóbban termeli ugyanazt; mindenki iparkodni fog ott venni, az állami mű kénytelen engedni az árakból és ezzel értéke csökken, de egyúttal kevesebb jegy is fog visszafolyni.

Mindezen eshetőségek valamelyike kisebb-nagyobb mértékben állandóan előfordulhat. Ez azt jelenti, hogy mindig több névértékű jegy lesz forgalomban, mint amennyit az új értékek fedeznek; és a jegyek összegezett névértéke gyorsabban fog növekedni, mint a nemzeti vagyontöbblet. Ez pedig már a Feder-féle indokolás szerint is a pénzürték csökkenését kell hogy előidézze. Tehát nem is annyira egyszeri inflációval járna ez a rendszer, mint inkább állandó inflatórius felfúvódással. Hogy pedig az infláció semmiesetre sem jelent szociális irányú gazdaságpolitikát, azt már tudjuk.

A nemzeti szocialisták pénzelmélete — amennyiben ilyesmiről náluk beszélni lehet — nagyjából az úgynevezett kvantitatív elméletek közé tartozik és alapgondolata az, hogy a pénz értékét az egyrészt annak forgalomban levő mennyisége, másrészt annak fedezetét képező nemzeti vagyon közti arány szabja meg. Ezen az alapon állítják ők, hogy a pénz értékállandósága nem szenvedhet, bármily nagy mennyiség van is a forgalomban, ha ugyanilyen arányban mindig új javak is keletkeznek. Ebben a fogalmazásban még lehetne a kérdéstről vitatkozni; azonban semmiesetre sem lehet állítani, hogy valahányszor az állam valamely nagy művet — utak, vasutak, energiatelepek, építkezések, csatornák, sziktelenítések, más földjavítások vagy bármi — létesít, mindig ugyanannyi új érték keletkeznék, amennyi pénzt annak a műnek létesítése végett az államnak ki kellett adnia. Még akkor

sem, ha feltesszük, hogy az igénybevett munkaerő teljesen produktív módon használtaik fel, vagyis ugyanannyi értéket termel, amennyi a kifizetett bérek megfelel. Ugyanis mindig felhasználásra kerül ilyenkor különböző anyag és eszköz is, amely azelőtt is értéket képviselt. Ha ezt az állam megveszi és erre a célra kibocsátott pénztárjegyekkel fizeti ki, akkor ebben a mennyiségben a Feder-féle elmélet szerint is fedezetlen fizetési eszköz került forgalomba.

Fokozott a veszély, ha nemcsak az állam, hanem mindenféle „szociális bankok“, vagyis magánosok is, bár állami ellenőrzés mellett, bocsáthatnak ki fizetési eszközöket, melyek általános forgalomra vannak szánva. És ezzel az állandó pénzsparorítással szemben a nemzeti szocialista koncepció szerint az államnak tulajdonképpen nincs is módja szükség esetén deflációs operációkat végrehajtani, mert ezek leghathatósabb eszköze, az adóprés nem is áll rendelkezésre. Az ő eszményük az adó nélküli állam. Ez szerintük nem elérhetetlen, ha az állam nem fizet többé kamatot az államadóságok után. A közüzemek (vasút, posta, távíró, erdő, bányák, villamoscentrálék) jövedelméből fedezheti kiadásainak túlnyomó részét és adókat csak az ügynevezett inproduktív, vagyis a legtágabb értelemben vett igazgatási költségek összegében szabad kivetni. Elgondolásuk szerint ezek az összegek sokkal kisebbek lennének, mint a közüzemek bevételei; és mivel utóbbiak szolgáltatásait az állampénztári jegyekkel lehet megvenni, azt remélik, hogy az ezen a módon kibocsátott jegyek visszaáramlanának. Azonban nem veszik figyelembe, hogy például évente nem maradna annyi vissza, amennyit egy-egy ilyen üzem összesen bevett, mert hiszen az üzemnek állandó kiadásai is vannak. Vissza csak a nyereség és az amortizációnak megfelelő összeg maradna, ami megint azt jelenti, hogy egy-egy ilyen mű létesítések kibocsátott fizetési eszközök teljes összegben legjobb esetben is csak évtizedek múlva kerülnek vissza a kibocsátó állam pénztárába és az csak ekkor volna abban a helyzetben, hogy az elgondolás szerint a visszajutott jegyeket megsemmisítse. Hogy ez a terv mikor alkalmazható pl. közutakra, melyek után bevételei az államnak nincsenek, arra választ nem kapunk.

Mint látjuk, a közüzemeknek rendkívül nagy a jövőjük a Hitlerpárt terveiben és tény az, hogy pénzrendszerüket másként nem képesek — még a maga inflációs kereteiben sem — elindítani. A programra is minden kartellált és trösztösített vállalkozásnak állami tulajdonba való vételét tervezi. Előre lehet látni azt is, mi volna ezen elindulás után a fejlődés útja. Az infláció miatt az árak emelkedni kezdenek; megint beáll a pénzsűke. Erre, ha a gazdaságpolitika következetes marad, újabb állami vállalkozás útján újabb fizetési eszközt kell kibocsátani; ilyen módon lassan elhagyják a közüzemek tipikus terét és behatolnak olyan területekre, melyeken a magánvállalkozás jobban boldogul; de a magánvállalkozásnak nem lehet megengedni a versenyt, mert ha lekonkurrálja a közüzemet, csődbe kergeti az államot pénzével együtt; tehát jön az állami monopóliumok kibővítése. És így tovább. Hova vezet ez? A teljesen állami termeléshez, a termelési eszközök köztulajdonba vételéhez, egy rendszerhez, melyben a

pénz már csak állami áruutalvány és csak annyit is ér. Ezen az úton indult el a szovjet is.

De mindez, amit itt ismertettünk, csak ködös elmélet, párttaktikai megfontolásokból született terv a hitleristáknál és bizonyára nem legközelebbi gazdaságpolitikai célkitűzésük. Ha kormányra kerülnének, bizonyára lesznek sürgősebb teendőik is a német gazdaságpolitikában. Ezekre a közvetlenebb gazdaságpolitikai tervekre kell még egy pillantást vetnünk.

A mai értelemben vett pénz — legalább egyelőre — megmarad. Kibocsátója továbbra is a Birodalmi Bank lenne, azonban ezt az állam veszi át a részvényesektől és a pénzügyminisztérium állapítja meg a kibocsátható bankjegymennyiséget; ennek mindig „teljes értékben“ fedezve kell lennie. Hogy mivel, azt sajnos nem tudjuk meg; de világos, hogy itt már a bankjegyjelleg megszűnt és tiszta államjeggyel állunk szemben. Ez még nem volna baj, mert elképzelhető, hogy az államjegy is pótolni tudja minden zökkenő nélkül a bankjegyet a forgalomban, amíg az állami költségvetés egyensúlyban van és nem fenyeget a veszély, hogy a deficit fedezésére az állam kénytelen folyton újabb és újabb tömegeket zúdítani a forgalomba.

Ez a veszedelem azonban különösen fenyeget egy magát szociális rendszerűnek tekintő államban, melynek megfelelő arányban kötelességei vannak a szociális téren is. Ennek tesz eleget a nemzeti szocialista program, mikor azt ígéri, hogy minden németnek bizonyos életkortól kezdve, illetve végleges munkaképtelensége esetén életjáradékra van igénye. Tehát bevezeti az egész lakosságra kiterjedő agkori, illetve rokkantsági biztosítást. Ez a párt szociális programjának legfontosabb része. A jelenlegi bérmunkarendszer lényegbevágó megváltoztatásáról nincs szó sehol. A program kilátásba helyezi ugyan, hogy „mindazok, akik produktív üzemekben vannak foglalkoztatva, teljesítmény és kor szerint részesedni fognak a hozamban, egyúttal felelősek is lévén azért, hogy az üzem nemzetgazdasági feladatait teljesítse.“ Ennek a nyereségrészesedésnek — mely tudvalevőleg egyáltalában nem eredeti gondolatuk — részleteiről semmit sem olvasunk, ellenben Feder, akit Hitler programkérdésekben „legfőbb instanciának“ nevezett ki, azt „a kapitalizmus csábító, de megromlott ajándékának“ nevezi. Helyette jobbnak tartja az ámvó általános leszállítását a munkabéreknek azonos színvonalon tartása mellett. Ez átmenetileg valóban lényeges szociális olajcsepp lehet; azonban amint a munkások életszínvonala hozzáigazodik a csökkent árszínvonalhoz, rövidesen újból jelentkezni fognak már kielégített törekvések és újból előáll a probléma. Ami pedig a társadalombiztosításnak a végső konzekvenciáig való általánosítását illeti, nagyon szép gondolat; abban az esetben, ha az illető nemzet gazdasága eleget jövedelmez és a tekintetbe jövő tömegek, egészen a legalsóbb rétegig, szellemi és erkölcsi szempontból elég kulturáltak ahhoz, hogy a biztosítást ne tekintsék egy az ő munka nélkül való eltartásukra hivatott intézménynek, akkor valóban megoldhatná a szociális problémát. De ma még, sajnos, csak oldhatná... Arra a kérdésre, hogy miből fizetnék az általános agkori biztosítás terheit, azt felelik: „A jóvátételi

terhek törlése és a jelenlegi munkanélkülieknek munkábaállítása elegendő anyagi eszközt fog nyújtani a rokkantaknak megfelelő járadékban való részesítésére.“

A Harmadik Birodalom szociális tagoltságát egyébként távolról sem tervezik annyira uniformizáltalak, mint más szocialisztikus rendszerek. A kis-, közép- és nagyüzemek egészséges arányát tartják a kívánatos állapotnak. Már említettük, hogy semmi kivetni valót nem találnak azon, ha egy Krupp vagy Thyssen méretű ipari vállalkozás magánkézben van. Kifejezetten elismerik a nagybirtok jogosságát is. Némileg más az álláspontjuk a nagykereskedelemmel szemben. A legfontosabb szükségleti cikkek forgalombahozatala az államnak, illetve nagy szövetkezeteknek a feladata. A szövetkezetekkel általában rokonszenvez a párt. Annál nagyobb ellensége a nagy áruházaknak: ezeknek a 25 pontból is külön szentel egyet, azt követeli, hogy ezek községi tulajdonba veendők és mérsékelt bérért kisiparosoknak, illetve pontosabban azok szövetkezeteinek adandók bérbé.

Közelről érdekelhet bennünket a párt agrárprogramja, mert hiszen a mindenkori német kormány agrárpolitikájától nagymértékben függ, hogy milyen beviteli lehetőségeink nyílnak számunkra a nagy birodalom piacain. Akik Hitleréktől mai politikai és gazdasági elszigeteltségünkben kedvező fordulatot várnak, ebben a tekintetben fogják talán a legnagyobb csalódást szenvedni. A Feder-féle katekizmus a külkereskedelem tekintetében pontos formulázás helyett inkább csak a nemzetközi „kamattólke“ elleni kirohanásokat ad, de más kiadványaik erősen autarkias irányzatot árulnak el. Különben is ismeretes, hogy a párt tömegeinek nagyobb része éppen a fiatalabb gazdaközönség köréből verődik össze. Ezek pedig a háború utáni idők protekcionisztikus világában nőttek fel. Hogy különben a német mezőgazdaság politikai állásfoglalásában a vámvédelem ma a döntő kérdés, kitűnik abból is, hogy a brandenburgi Landbund egyenesen kérdést intézett Feder-hez, mint a párt legfőbb tekintélyéhez a Program tekintetében, vajjon a fogyasztási adók eltörlésére irányuló követelés jelenti-e a vámok megszüntetését is. Erre a válasz az volt, hogy a nemzeti szocializmus a nemzeti munkát a falun épűgy védi, mint a városban és ennek jelűl képviselői eddig még mindig a mezőgazdasági vámok felemelése mellett szavaztak. Hiű remény tehát abban bízni, hogy a nemzeti szocialista kormány Magyarország iránti szimpátiából kedvező külkereskedelmi szerződést volna hajlandó kötni. Ellenkezőleg, amennyire jóslásokba lehet bocsátkozni, a valószínűség az, hogy még erősebben megszorítani igyekeznének a behozatalt.

Egyébként erőteljes telepítést terveznek, a „jogtalanul“ — vagyis például adóstól nemfizetés címén — szerzett, vagy pedig nem megfelelően kezelt, tehát a tulajdonostól kárpótlás nélkül elvett birtokokon. Tekintve, hogy a magánhitel megszűnik, természetesen a földhitelről való gondoskodás is az állam feladatává válik. Ebben nincs semmi különös, mert ezzel a gondolattal a következő néhány évtizedre minden kormány kénytelen lesz megbarátkozni, tekintve, hogy a gazdasági válság és annak következményei az agrárhitelt teljesen tönkretették.

VALAHÁNYSZOR szakember valamely újszerű gazdasági irányzat-hoz állást akar foglalni és azt evégből megvizsgálja, figyelmeztetni szokták, hogy a gazdasági élet új fejlődését nem szabad a liberális fel-fogás elavult fogalmaihoz mérni. Annyi bizonyos, hogy helytelen volna a lehetőségességet megtagadni minden olyan gazdasági rendszertől, mely az egyéni szabadságot és a versenyt erősen korlátozza, mint éppen a nemzeti szocializmusé is, és amely a kereseti vágy helyébe a szükségletet akarja a trónra ültetni. Hiszen az emberiség századokon át élt és fejlődött, még pedig hatalmasan fejlődött ilyen rendszerben, mielőtt a kapitalizmus kialakult. De ahhoz, hogy a kapitalizmus jöjjön, előbb fokozatosan át kellett alakulnia az emberiség lelkületé-nek és gondolkodásának, előbb ki kellett alakulnia annak az embernek, aki jobban érezte magát az individualizmus szabadságában, mint a középkori korporációs szervezet kötöttségében. Ugyanennek kell végbe-mennie: ki kell alakulnia az új embertípusnak, mielőtt az új társadal-mi rendszer korszaka elkövetkezhet, legyen az akár kollektivista, akár kooperativista, akár anarchista, akár államkapitalista vagy akármi más.

Történelmi távlatban annak a szellemi irányzatnak, melyet Hitler megindított, tulajdonképpen az lehetne a jelentősége, hogy ennek a típusnak a kialakulását siettetni. Segít nevelni azt az új német generá-ciót, mely más lesz, mint a mai és nemcsak áhítozni fog egy jobb tár-sadalom után, hanem abban élni is fog tudni. Ebből a szempontból megvolna a létjogosultsága azoknak a gazdasági programpontoknak is, melyek mint a következő hónapok vagy évek napirendjére szánt követelések, ma még határozottan utópisztikusak. Ha egyszer tényleg arra kerül a sor, hogy helyt kell állni ezekért az — agitációs szempont-ból zseniálisan összeállított — követelésekért, talán lesz a mozgalom-ban elég szakértelem és felelősségérzet, hogy ne erőltessen olyat, ami még nem érett meg és ne idézzon fel valóságos gazdasági forradalmat. Mert ezek eddig még mindig elvitték a politikai forradalmak minden nemzeti, demokratikus és szociális gyümölcsét.